

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

**BİYOKORSANLIK SORUNU VE TÜRKİYE’DE BİYOKORSANLIĞA
YÖNELİK POLİTİKALAR****Erdal GÜLER¹ & Ahmet MUTLU²**Öz**

Doğadan canlıların veya onlara ait parçaların yetkili makamların izni olmadan yurt dışına çıkartılarak bunlarla moleküler düzeyde araştırmalar sonucunda tıbbi, zirai ve endüstriyel ürünler elde edilmektedir. Bu durum, genetik kaynakların kökenine sahip ülkeleri ekonomik, kültürel, ekolojik olarak tahribata uğratmaktadır. Biyokaçakçılık olarak adlandırılan bu sorun, biyokorsanlığın birinci basamağını oluşturmaktadır. Genellikle çok uluslu şirketler tarafından gelişmekte olan ülkelerdeki yerli halkların geleneksel bilgileri, genetik kaynakları, tohum ve bitki hakkındaki yüzyıllara dayanan birikimleri, izinsiz ve tazminat ödenmeksizin patent ve fikri mülkiyet aracılığıyla mülkiyete dönüştürmeleri biyokorsanlığa neden olmaktadır. Biyokorsanlık sorunu biyokaçakçılıktan daha geniş ve çok boyutlu bir konudur. Türkiye, biyoçeşitlilik açısından küçük bir kıta özelliğine sahiptir ve bu sahip olduğu zenginlik nedeniyle bilimsel araştırma, koleksiyon ve ticari amaçlar için birçok ülkenin vatandaşları tarafından biyolojik malzeme deposudur. Türkiye'nin yüksek endemizm oranı ve "kocakarı ilaçları" olarak adlandırılan geleneksel bilgiye sahip olması, bu tür kaynakların kayıtlanma projesinin devam etmesi ve fayda paylaşımını sağlayacak pozitif koruma yöntemiyle ilgili hukuki düzenlemelerin yetersizliğinden dolayı biyokorsanlığın cazibe merkezi sayılmaktadır. Biyokorsanlıkla ilgili çalışmalar, Türkiye’de politika belgelerinde son yirmi yıldır işlenmektedir. Ülkemizde biyokorsanlık sorunu ve ona yönelik yönetsel, politik ve toplumsal duyarlılık ve önlemler yeterince gelişmemiştir. Zengin biyoçeşitliliğiyle yüksek risk altındaki ülkemizde biyokorsanlık sorununun her platformda daha fazla gündeme getirilmelidir. Çalışmanın amacı, biyokorsanlık sorununu açıklayarak Türkiye’de biyokorsanlığın önlenmesine yönelik politika belgelerinin değerlendirilmesi ve biyokorsanlık sorununa dikkat çekmektir. Çalışma, literatür taraması ve politika belgeleri incelenerek gerçekleştirilmiştir. Biyokorsanlığı ele alan bilimsel çalışmalar ve Türkiye'nin konuyla ilgili politika belgeleri incelenmiştir. Çalışmada, Türkiye’de söz konusu soruna yönelik yeterli olmamakla birlikte çok boyutlu yaklaşıldığı ve fikri mülkiyet esasında hukuki/politik araçların geliştirilmeye başladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Biyokorsanlık, Türkiye, Politika Belgeleri.*

JEL Kodları: *Q17, H83, O34.*

Başvuru: *21.07.2022*

Kabul: *27.09.2022*

*Bu çalışma Erdal Güler'in Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Prof. Dr. Ahmet Mutlu danışmanlığında tamamladığı "Çevre Politikası ve Yönetimi Bakımından Türkiye’de Biyokorsanlık Sorunu" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir

** Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından 4-5 Temmuz 2022 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı II’de sunulmuştur.

¹ Öğr. Gör. Dr., Bartın Üniversitesi, Ulus Meslek Yüksekokulu, Bartın, Türkiye, e.guler@bartin.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-4787-4800.

² Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Samsun, Türkiye, ahmet.mutlu@omu.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-8655-6779.

THE PROBLEM OF BIOPIRACY AND POLICIES TOWARDS BIOPIRACY IN TURKEY³

Abstract

Medical, agricultural and industrial products are obtained as a result of researches at the molecular level by taking living things from nature or their parts abroad without the permission of the competent authorities. This situation devastates the countries with the origin of genetic resources economically, culturally and ecologically. This problem, which is called biosmuggling, constitutes the first step of biopiracy. Biopiracy is often caused by multinational corporations converting traditional knowledge, genetic resources, centuries-old knowledge of seeds and plants into property of indigenous peoples in developing countries through patents and intellectual property without permission and compensation. The problem of biopiracy is a broader and multidimensional issue than biosmuggling. Turkey is a small continent in terms of biodiversity and due to its richness, it is a biological material repository by the citizens of many countries for scientific research, collection and commercial purposes. Turkey is considered as the center of attraction for biopiracy due to its high rate of endemism and traditional knowledge of so-called "old women's drugs", the continuation of the project to register such resources, and the inadequacy of legal regulations regarding the positive protection method that will ensure benefit sharing. Studies on biopiracy have been the subject of policy documents in Turkey for the last two decades. In our country, the problem of biopiracy and administrative, political and social sensitivity and measures towards it are not developed enough. In our country, which is at high risk with its rich biodiversity, the problem of biopiracy should be brought to the agenda more in every platform. The aim of the study is to explain the problem of biopiracy, to evaluate the policy documents for the prevention of biopiracy in Turkey and to draw attention to the problem of biopiracy. The study was carried out by reviewing the literature and policy documents. Turkey's policy documents on the subject have been examined with scientific studies dealing with biopiracy. In the study, it has been determined that although not sufficient, a multidimensional approach to the aforementioned problem has been approached in Turkey and legal/political tools have begun to be developed on the basis of intellectual property.

Keywords: *Biopiracy, Turkey, Policy Documents.*

JEL Codes: *Q17, H83, O34.*

“Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

³ The Extended English Summary is located the end of the Article

1. GİRİŞ

Biyokorsanlık, biyolojik kaynakların veya geleneksel bilgilerin yerli halkın rızası olmadan ve tazminat ödemeksizin fikri mülkiyet hukuku aracılığıyla bu kaynakların kolektif mülkiyetten özel mülkiyete dönüştürülmesi ile kapsamlı bir süreci ifade etmektedir. Laboratuvar ortamında küçük bir değişikliklerle yerli halk tarafından yüzyıllardır kullanılan biyolojik kaynaklara dayalı geleneksel bilgiler, bu tekniklerle özel mülkiyete dönüştürülmektedir. Mülkiyet hakları ve patent sistemi bu kişileri ödüllendirilmektedir. Biyokorsanlık daha çok gelişmekte olan ülkelerin sorunudur. Bu tür ülkelerde, yerli halkların geçim kaynakları, doğal veya biyolojik kaynakların işlevine yani geleneksel bilginin kullanımına bağlıdır. Geleneksel bilginin kullanımı ve uygulanması, geleneksel tarım ve tedavi yöntemleri ile sürdürülebilir tekniklerin geliştirilmesine katkılar sunmaktadır. Fikri mülkiyet hakları ise, araştırma şirketlerine, kişilere ticari potansiyeli yüksek ürünler elde etmeye aracılık etmektedir.

Modern tarımda, bitkilerin kaliteli gelişimi tohuma bağlıdır. Bir şirket, yeni bitki çeşidi geliştirdiğinde, çiftçilere yeni tohumu satmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yerli insanların bitkilerle arasındaki iyileştirici bilgileri yüzyıllardır sahip oldukları bilgiler, ilaç şirketleri için yeni ilaç üretiminde çekim merkezleridir (Reid, 2009: 88). Bazı botanikçiler, gelişmekte olan ülkelerdeki zengin biyolojik kaynakların yerel topluluklar için “köy eczanesi” unvanı kullanmaktadır. Kullanılmayan biyoçeşitliliğin faydalı bilgilerin çoğu, yerli insanlar tarafından bilindiği ileri sürülmektedir. Bu tür durumda şirketler için bir faydayı bulmak yüksek maliyet gerektirdiğinden geleneksel bilgi bu maliyeti ortadan kaldırmaktadır. Bir ilaç şirketine göre, geleneksel bilgi ile numune aramak, on bin numuneden bir fayda yerine her iki numuneden bir faydaya indirmektedir (Reid, 2009: 96).

Bitkilerden elde edilen yaklaşık yedi binden fazla ilaç ürünleri mevcuttur. Dünya Sağlık Örgütü, dünya nüfusunun % 80'ninin sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için geleneksel bilgiye dayalı tedavileri kullanıldığını belirtmektedir. Hindistan'da, bir milyondan fazla kişinin geleneksel bilgilere dayalı sağlık çalışması bulunmaktadır. Sahra Altı Afrika ülkelerinin temel yiyecek ihtiyaçları % 90'dan fazlası geleneksel tarım uygulamalarına dayalıdır. Batı dışı toplumlarda, geleneksel bilgi ve biyolojik çeşitliliğe dayalı kaynaklar, temel yaşam değerlerinin bir unsurunu oluşturmaktadır (Ragnar, 2004: 14-15).

Gelişmekte olan ülkelerin genetik veya biyolojik kaynakları, geleneksel bilgileri, batı şirketleri tarafından kullanılarak ticari potansiyelle sahip ürüne dönüştürüldüğünde, bu süreç yasal dayanaklarla reddedilebilmektedir. Biyoçeşitlilik Sözleşmesi (BÇS), yerli insanların haklarını koruyan ve genetik, biyoçeşitlilik kaynaklarını sürdürülebilirliğini eşit ve adil paylaşımı savunurken Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Antlaşması (TRIPS), fikri mülkiyeti veya patentleri korumaya çalışmaktadır. Uluslararası ticaretin önündeki engelleri açmayı amaçlayan örgütlerin başından Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gelmektedir. DTÖ altında TRIPS, uluslararası ticaretteki engellerin ve düzensizliklerin azaltarak, fikri mülkiyet haklarının uygulanmasına ilişkin usul ve önlemlerin ticaret için bir engel teşkil etmemesini amaçlamaktadır. TRIPS, Dünya'da

minimum patent standartları sağlayan en radikal ve sıkı uluslararası yasal araçların başındadır. TRIPS ile mikroorganizmalarla ilgili ve mikrobiyolojik usul ve yöntemlerle, sınai tasarım olarak kabul edilen patentlenebilen konular arasında yer alması, özellikle biyolojik kaynakların, yaşam kaynaklarının özel mülkiyete devrini gerçekleştirmektedir. TRIPS anlaşması, patent şartlarında, herhangi bir biyolojik kaynağın kökenini açıklanmasını gerekli görmemektedir. Bu yaklaşımdaki devletlere göre, genetik materyale dayalı patentlerin açıklama gerekliliği ile teknolojik gelişime ve yeniliğe engel olacaktır. TRIPS, buluş sahibi için tam koruma sağlarken, buluşun kökenindeki bilgi veya kaynak sahiplerinin fayda paylaşımını koruma gibi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır (Lemeire, 2013: 42).

TRIPS ile biyokorsanlık sorununu oluşturan bir diğer faktör, ABD patent yasasıdır (Ragnar, 2004: 1-2). ABD patent yasasının, uluslararası patent standartları üzerinde önemli bir etkisi vardır. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) tarafından yapılan çalışmaya göre, ABD ve Japonya çok uluslu şirketleri patentlerin % 50'sine sahiptir. ABD patent yasası korumadaki yüksek düzeyi, birçok yabancı için patentleri teşvik etmektedir. Geleneksel bilginin büyük ölçüde belgelenmemesi, patent için yeni ürün arayan biyo-araştırma şirketlerine karşı savunmasız kalmaktadır. ABD, diğer ülkelerdeki geleneksel bilgiyi, gerçek sahiplerine herhangi bir tazminat ödemediği patentlenmesine izin verebilmekte ve biyokorsanlık olaylarının kaynağı olarak görülebilmektedir (Garcia, 2007: 5-14).

Türkiye, biyoçeşitlilik açısından küçük bir kıtadır. Ülkemiz, bu sahip olduğu zenginlik nedeniyle bilimsel araştırma, koleksiyon ve ticari amaçlar için birçok ülkenin vatandaşları tarafından biyolojik malzeme deposudur. Ülkemiz, yüksek endemizm oranı ve “kocakarı ilaçları” olarak adlandırılan geleneksel bilgiye sahip olması, bu tür kaynakların kayıtlanma projesinin devam etmesi, fayda paylaşımını sağlayacak pozitif koruma yöntemiyle ilgili hukuki düzenlemelerin yetersizliğinden biyokorsanlığın cazibe merkezi olarak hedeftedir.

Türkiye’de biyokorsanlıkla ilgili çalışmalar, politika belgelerinde son yirmi yıldır işlenmektedir. Politika, bir takım kuruluş veya kişilerin bir sorunu çözmeye izledikleri amaçlı hareketler bütünüdür. Kamu politikası ise kamu yönetiminin (hükümetin) yapmayı ya da yapmamayı seçtikleri her şeydir (Akt. Çevik ve Demirci, 2012: 11). Kamu politikası süreci, herhangi bir kamu sorununun tanımlanıp çözüm için devletin gündemine gelmesini (gündem oluşturma), devletin kurumlarının alternatif yolları formüle etmesi (politikanın oluşturulması), çözüm için yol belirlenmesi ve kanuni zeminin üretilmesi (uygulama), ve son olarak uygulamaların değerlendirilmesini ve gerekli revizyonların yapılmasını kapsamaktadır (Kaptı, 2013: 18). Bu çalışma biyokorsanlık sorununu açıklayarak Türkiye’de biyokorsanlığa yönelik politika belgelerinin değerlendirilmesi ile kamu politikası sürecinin durumunu değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Biyokorsanlık konusunda literatüre katkı sağlayanların başında Vandana Shiva gelmektedir. Shiva (2006) “Biyokorsanlık: Doğa ve Bilginin Yağmalanması” adlı eseri, biyokorsanlık (biopiracy) kavramıyla ilgili öncü kitaplardandır. Shiva bu

eserinde, indirgemeci Batı bilimi yaklaşımını eleştirerek biyoteknolojiye sahip çok uluslu şirketler tarafından Güney ülkelerindeki biyolojik, kültürel çeşitliliklerin, geleneksel bilgilerin çalınmasını ve patentlenmesini yeni bir sömürgecilik biçimi olarak biyokorsanlığı tanımlamaktadır. Uluslararası çevre hukuku ve fikri mülkiyet hukukçusu Ikechi Mgbeoji (2006) “Küresel Biyokorsanlık: Patentler, Bitkiler ve Yerli Bilgi” adlı kitabıyla, yerli kültürel değerlerin fikri mülkiyet yoluyla el konulmasına karşı mücadele etmektedir. Daniel F. Robinson (2010), “Biyokorsanlıkla Yüzleşmek: Zorluklar, Davalar ve Uluslararası Tartışmalar” adlı kitabıyla, biyokorsanlıkla mücadeleyi kamuoyunda yaygınlaştırarak böyle bir probleme karşı hukuki ve politik tedbirlere ulaşmaya çalışmaktadır (Robinson, 2010).

Türkçe literatürde biyokorsanlığı çağrıştıran kavram biyokaçakçılıktır. “Biyokaçakçılık”, kaçakçılık kavramından türetilip, herhangi bir kaçakçılık türü olarak yasadışı şekilde biyolojik ürünlerin yurt dışına çıkarılma eylemidir. Biyokorsanlık kavramı, biyokaçakçılıktan daha geniş siyasi, ekonomik, kültürel sonuçları olan ideolojik boyuta sahiptir. Yükseköğretim Kurulu tez arama merkezinde “biyokorsanlık” ile ilgili doğrudan herhangi bir çalışmaya ulaşılamamışken, “biyokaçakçılık” kavramı ile ilgili bir orman mühendisliği ve iki biyoloji anabilim dalında olmak üzere üç adet yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Başaran (2017), “Türkiye’de Biyokaçakçılık” adlı çalışmada, Tarım ve Orman Bakanlığı’nın biyokaçakçılıkla mücadele rehberini temel kaynak olarak referans almıştır. Türkiye’de hangi türlerin, ne zaman, nerede yabancılar tarafından kaçırılma potansiyeli olduğu tespiti yapılmış ve biyokaçakçılığı önlemeye yönelik öneriler sunmuştur. Aydemir (2019), “Artvin’deki Biyokaçakçılığın Durumu ve Önlenmesi” adlı çalışmada, Artvin ili kapsamında 2007-2017 yılları arasında biyokaçakçılık olaylarını analiz etmiş ve çözüm önerileri getirmiştir. Akın (2019), “Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Biyolojik Kaçakçılık Kavramına Yönelik Görüşleri” adlı çalışmada, matematik ve fen bilimleri öğretmen adayları 4. sınıf öğrencilerine kavrama yönelik bilinç boyutunu öğrenmeye çalışmıştır. Bu eserde, biyokaçakçılık kavramı Doğa Koruma ve Milli Parklar (DKMP) Genel Müdürlüğü’nün hazırladığı rapor temel alınarak ölçme ve değerlendirme yapılmıştır.

Türk Patent Dairesi Başkanlığı’na sunulan “Genetik Kaynaklar ve Patent” adlı uzmanlık alan tezinin 2003 yılında hazırlanması, Türkiye’de literatüre önemli bir katkıdır. Bu çalışmada yazar, biyolojik ve genetik kaynakların ve biyoteknolojik buluşların fikri mülkiyet sistemiyle ilişkisini uluslararası hukuk ve sözleşmeler üzerinden tartışmıştır (Eralp, 2003). Birben ve Gençay (2019), “Türkiye’de Biyokaçakçılık” adlı çalışmada, Türkiye’deki biyoçeşitliliğin önemine dikkat çekerek biyokaçakçılığın nedenlerini tespit etmiştir. Türkiye’de biyokaçakçılıkla ilgili uluslararası anlaşmalar, ulusal yasal düzenlemeler ve yönetmelikler tespit edilmiştir. Orhan Kurt vd. (2019) tarafından gerçekleştirilen “Türkiye’de Biyoçeşitliliği Tehdit Eden Biyokaçakçılık” adlı çalışmada, Türkiye’de çevre bilincinin artırılmasına yönelik önerilere yer verilmiştir. Gülizar Çakır Sümer (2016) tarafından “Çevresel ve Milli Güvenlik Boyutları Açısından Biyolojik Çeşitlilik ve Tehlikeler” adlı çalışmada, biyoçeşitliliğin çevresel ve ekonomik öneminden bahsetmiştir. Türkiye’de literatürde biyokorsanlıkla ilgili kavramın geniş kapsamlı tanımı ve içeriği “Yerli Halklar ve

Çevresel Adalet” adlı sosyal bilimler çevre anabilim dalında 2002 yılındaki yüksek lisans tezi ile ilk kez işlenmiştir. “Çevresel adaletsizlik” kavramı, yerli halkların topraklarından uzaklaştırılması, ekoturizm ile yerli kültürlerin ticarileştirilmesi, küresel ekonominin etkileri ve yerli insanların bilgilerine ve biyogenetik kaynaklarına patent yoluyla el konulmasına kadar geniş kapsamlı biçimde işlenmiştir. Bu tez çalışmasında, gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkelere yapılan çevresel adaletsizliğin bir boyutu olarak biyokorsanlık ele alınmıştır. Ancak bu çalışmada, Türkiye’de biyokorsanlığın durumu, sonuçları ve politikaları işlenmemiştir.

2. YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi, literatür tarama yöntemine dayalıdır. Biyokorsanlık olaylarını betimlemek, yorumlamak ve biyokorsanlıkla ilgili yasama ve yürütme erkinin siyasal ve yönetsel bakış açısını anlamak açısından bu yöntem katkı sağlayacaktır. Kamu politikası ile ilgili karar sürecinde doğrudan ve dolaylı katkısı olan seçmenler, baskı grupları, bürokratlar, siyasal partiler, hükümet ve parlamento kamu politikasında rol oynayanlar olarak adlandırılmaktadır (Çevik ve Demirci, 2012: 14). Bu çalışmanın hazırlanmasında internet üzerinden literatür taraması yapılmış ve ilgili belgelere, raporlara ulaşılmıştır. Çalışma, Türkiye’nin biyokorsanlıkla ilgili politikaları, Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (UBSEP), Kalkınma Planları, Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) Raporları, Tabiat ve Biyoçeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı, TBMM Toplantı Tutanakları, Hükümet Programları ve Siyasal Partilerin Programları üzerinden değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Çevre sorunları, 1970’lerde ulusal ve uluslararası boyutta tartışılırken çevre konusu bir politika nesnesine dönüşmeye başlamıştır. 2000’lerin başında biyoteknolojik devrim ve biyoçeşitlilik arasındaki ilişkiden küreselleşme ve özelleştirme ilişkisinden dolayı uluslararası boyutta biyokorsanlık konusu, politika nesnesi haline dönüşmeye başlamıştır. Çevre sorunlarıyla ilgili belirsizlikler, çevresel alanda uluslararası işbirliğinin sağlanamaması, Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki gerilim ve uyum maliyetlerinin artması küresel çevre politikalarının oluşturulmasında karşılaşılan temel güçlüklerden biri olmuştur. Türkiye’nin çevre politikası bakımından biyokorsanlık sorununa yaklaşımı ve kamu politikası sürecindeki durumu hakkında UBSEP, Kalkınma Planları, ÖİK Raporları, Tabiat ve Biyoçeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı, TBMM Toplantı Tutanakları, Hükümet Programları ve Siyasal Partilerin Programları üzerinden değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, Türk kamu yönetiminin biyokorsanlıkla ilgili politika yaklaşımı ve durumu değerlendirilmiştir.

3.1. Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı

UBSEP, BÇS’nin uygulanmasına rehberlik ve katkı sağlamak amacıyla hazırlanan ulusal bir strateji yükümlülüğüne yanıttır. Rio de Janeiro’da 1992 yılında gerçekleştirilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde biyolojik çeşitliliğin azalışının önemli bir sorun olduğu ve bu azalmanın uluslararası çaba sarf edilmeden önlenemeyeceği kabul edilmiştir. Zirve, Türkiye’nin de taraf olduğu BÇS’nin küresel

sözleşmenin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye, bu sözleşmeyi 1992’de imzalamış ve 29 Ağustos 1996 tarih ve 4177 sayılı kanun ile onaylamıştır. Sözleşme 14 Mayıs 1997 tarihinde Türkiye’de yürürlüğe girmiştir. Taraf olunan Birleşmiş Milletler (BM) BÇS’nin 6. maddesi gereğince sözleşmeye taraf ülkeler UBSEP hazırlamakla veya güncelleştirmekle sorumludurlar. Türkiye UBSEP, BÇS’nin diğer yükümlülükler ile uyum içinde uygulanabilmesinde ve biyolojik çeşitlilik kaybının yol açtığı problemlerin çözümünde yararlanılabilecek bir rehber olması amacıyla 2001 yılında mülga TC. Çevre Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanmıştır. Değişen bölgesel ve uluslararası koşullar ve eğilimler nedeniyle 2001 UBSEP revizyonu gerekli görülmüştür. Bu nedenle UNEP/GEF hibe desteği ile yürütülen “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Uygulama projesi” kapsamında katılımlı bir süreçle 2007 yılında UBSEP güncellenmiştir. BÇS’nin “biyoçeşitliliğin korunması”, “sürdürülebilir kullanımının sağlanması” ve “genetik kaynakların kullanımından doğan faydaların eşit ve adil paylaşılmasının sağlanması” doğrultusunda Ulusal Biyoçeşitlilik Eylem Planı (2018-2028) hazırlanmıştır.

Türkiye’de biyokaçakçılık kavramı resmi belgelerde en erken UBSEP 2007 raporunda kullanılmıştır. 2001 UBSEP, biyokaçakçılık kavramını kullanılmamakta ancak “biyolojik çeşitliliğin korunması, biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve genetik kaynakların kullanımından sağlanan faydaların eşit bir biçimde paylaşılması için diğer ülkelerle işbirliği yapmaktan” bahsederek biyokorsanlığa işaret edilmiştir. Bu raporda “biyoçeşitlilik” politika belirleyiciler için göreceli olarak yeni bir terim olarak kullanıldığı vurgulanmaktadır.

Biyokorsanlıkla mücadelede biyoçeşitliliğin, genetik kaynakların ve geleneksel bilginin korunması ve sürdürülebilir kullanımı bakımından kaynakların yönetimi önemli bir aşamadır. Strateji belgesi, biyolojik kaynakların yönetiminde, sivil toplum kuruluşlarını önemli bir aktör olarak kabul etmektedir. Belgede, hükümetler ile sivil toplum kuruluşları arasındaki uyumun artırılması; biyolojik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımını ekolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlar doğrultusunda biyolojik çeşitliliğin korunmasıyla entegre ederek kaynak yönetim yaklaşımlarının geliştirilmesi belirtilmektedir (Çevre Bakanlığı, 2001: 38-39).

Ekolojik yönetimin geliştirilmesi başlığında geleneksel bilginin bu tarihlere bahsedilmesi önemlidir. BÇS’de 8. maddesinde vurgulandığı gibi geleneksel bilginin biyoçeşitliliği korumada ve sürdürülebilirlik ilişkisinin anlaşılması, Türkiye’nin geleneksel bilgiyi yönetmesi gerektiğini bir kez daha pekiştirmektedir. Bu raporda “birçok toplum, aile ve birey, biyolojik çeşitliliğin korunması ve biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı ile ilgili geleneksel bilgi birikimine sahiptir. Bu bilgiler kaynakların kullanımı, bitkilerin ekilmesi, doğal bitkilerin ve diğer materyallerin tıbbi amaçlarla kullanılması, yerel biyolojik çeşitlilikte ve peyzajda meydana gelen değişikliklerin anlaşılması ile ilgili olabilir. Geleneksel bilgi, biyolojik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile politika ve programların geliştirilmesi konusunda mükemmel bir temel oluşturabilir” ifadeleriyle geleneksel bilginin öneminden bahsedilmiştir. “Geleneksel bilgilerin, yeniliklerin ve uygulamaların, bu uygulamalara ve bilgilere sahip olan kişilerle birlikte kullanılmasını sağlayacak

mekanizmalar belirlenmesi ve bundan elde edilecek yararların eşit paylaşımının desteklenmesi” biyokorsanlığı önleyici mekanizmalardan biri olarak faydaların paylaşımı ile pozitif savunmaya yönelik bir adıma işaret edilmektedir. Yine bu dönemde biyokorsanlıkla mücadelede kayıt ve koruma işlemleri için envanter çalışmalarının öneminden bahsedilmiştir. Genetik kaynakların korunmasını ve ekonomik kullanımının maksimum düzeye çıkarılması için biyolojik kaynakların genetik çeşitliliklerinin belirlenmesine yönelik envanterlerin geliştirilmesi ve gerekli olan veri ve bilgilerin toplanması, paylaşımı, analizi, kapsam ve dağıtımının geliştirilmesini sağlayacak yolların araştırılıp uygulanması kaynakların yönetiminin geliştirilmesine yönelik stratejik eylemler olarak sıralanmıştır.

Türkiye, UBSEP ile 2007 yılında BÇŞ’de yer alan üç temel ilkenin uygulanması ve biyokorsanlığı engellemek amacıyla birçok politika hedeflerini analiz etmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2008). Dolayısıyla erken bir tarihte biyokorsanlıkla ilgili UBSEP içerisinde bahsedilen maddeler kalkınma planlarında, komisyon raporlarında ve TBMM genel görüşme ve komisyon toplantılarında rehber niteliğindedir. Bu raporda, bitki genetik çeşitliliği, orman çeşitliliği, tıbbi ve aromatik bitki türleri, böcek türleri gibi birçok biyolojik türlerin envanter çalışmaları ve önemi hakkında çalışmalara değinilmiştir.

UBSEP 2007 yılında tespit edilen boşluklar ve sorunlar, biyokorsanlıkla ilgili 2021 yılında devam edenler ile aynı stratejik problemleri içerdiği ifade edilebilir. Çünkü biyoçeşitlilikle ve biyokorsanlıkla ilgili genel problemler, genetik kaynakların belirlenmesi ve kayıt altına alınmaması kalifiyeli personel yetersizliği, kaynak yetersizliği, kurumsal kapasite eksikliği ve en önemlisi mevzuat eksikliği bu yıllarda tespit edilmiştir. Biyokorsanlığı karşı en önemli iki araç olan geleneksel bilginin kayıt altına alınması ve fayda paylaşımı yaklaşımı göz önüne alındığında, bu tür araçları sağlayacak mevzuat eksikliğinin tekrarı ve bu amaca yönelik ilk 5 yıl içinde ulaşılmak istenen hedefler arasında yer almıştır. Genetik kaynaklara erişimin kontrol altına alınması ve bu kaynaklardan elde edilen faydaların paylaşımının garanti altına alınması, biyokorsanlığın önlenmesine yönelik tedbirlerin uygulanması stratejik eylemler arasındadır.

UBSEP (2018-2028), biyokorsanlıkla ilgili daha kapsamlı düzenlemelere sahiptir. Bu raporun oluşturulmasında, TÜBİTAK, Türk Patent Enstitüsü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı gibi kamu yönetiminden temsilciler ve sivil toplum örgütleri, özel sektör temsilcileri paydaş olarak toplantılara katılmışlardır. Biyoçeşitliliği korunmasında Türkiye’nin birçok kamu kurumu yetki ve sorumluluğa sahip olmasına rağmen yetki kargaşası ve koordinasyon eksikliği ortaya çıkan bir problemdir. Bu nedenle konu ile ilgili bakanlıkların eşgüdüm içerisinde ortak çalışması gerektiği vurgulanmıştır. Biyokorsanlığa karşı ilişkili örnek olarak gıda biyoçeşitliliği ve gen kaynaklarının bazılarının tescili konusunda Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (TAGEM), insan dışı biyoteknoloji çalışmalarında ise TÜBİTAK ve TAGEM, insan biyomolekülleri ve dokularıyla ilgili biyoteknoloji çalışmalarında ise TÜBİTAK ve Sağlık Bakanlığı ön plana çıkmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019: 29).

Bu strateji belgesinde, genetik kaynaklara erişim ve bunların kullanımından doğan faydaların eşit ve adil paylaşımı konusunda uluslararası sözleşmeler dikkate alınarak ulusal mevzuat hazırlanacağı ve gerekli teknik alt yapının oluşturulacağı vurgulanmaktadır. Bu kapsamda, genetik kaynaklara bağlı geleneksel bilgiye erişimin düzenlenmesi ve ürün geliştirilmesine yönelik çalışmalar artarak devam edeceği, biyokorsanlıkla mücadele konusunda halkın ve ilgili paydaşların farkındalığının artırılmasına yönelik faaliyetlerin devamı ve biyokorsanlıkla mücadelede kurumlar arasında eşgüdüm sağlanarak bu konuda mevzuat hazırlanması ve uygulanması yönelik çalışmalar yapılacağı belirtilmektedir. Ancak 2022 yılında Türkiye’de diğer resmi politika belgelerinde sıkça vurgulanan biyoçeşitlilik koruma kanunu ve biyokorsanlıkla mücadelede önemli bir aşama olan çerçeve bir yasal düzenleme oluşturulmamış ve kamu politikası uygulama aşamasına geçilememiştir.

3.2. Kalkınma Planları

Türkiye, dünyada küresel ölçekli sorun teşkil eden biyoçeşitlilik kaybına rağmen endemik ve kaynak çeşitliliği zengin ülkelerden biridir. Birçok yabancı araştırmacı için Türkiye laboratuvar ortamıdır. Biyokorsanlar için Türkiye’nin hedefte yer almasının bir diğer nedeni biyolojik çeşitliliğe dayalı geleneksel bilginin kayıtlanma aşamalarının tamamlanmamasıdır. Veri tabanı sistemi, doğal kaynakların uluslararası alanda korunması bakımından ülke yönetimleri için savunma araçlarından biridir. Fakat bu tür veri tabanı projesi, yıllar sürdüğü gibi saha çalışmalarından dolayı yüksek maliyet ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

1963-1967 yıllarına yönelik olarak hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda çevre politikalarının diğer muhtelif kamu politikaları içinde dağılmış halde ele alındığı görülmektedir. Ancak Orman Bakanlığı bu dönem içinde türlere ve alanlara yönelik koruma programları başlatmıştır. Hükümetin, global olarak önemi bilinen Sürdürülebilir Gelişme prensiplerini benimsediği Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’na kadar aradaki Beş Yıllık Kalkınma Planlarında bu konunun üzerine politikalar geliştirilmemiştir. Doğrudan çevresel stratejilerin dışında çevresel politikaların diğer sektörel stratejilerin de içinde yer alması ancak Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda gerçekleşmiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirlik olgularına yer verilmemesi bakımından gelişmeye açık yönleri olduğu düşünülebilir (Çevre Bakanlığı, 2001: 31).

Yedinci Kalkınma Planı (1996-2000), patent koruma ile ilgili bölümde, biyoteknolojik buluşların veya biyolojik kaynaklara dayalı usullerin TRIPS anlaşmasına göre korunması için düzenlemeler yapılacağını belirtmektedir (Yedinci Kalkınma Planı, 1995: 242). Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005) ise yedinci planın tekrarı niteliğindedir. TRIPS anlaşması ile uluslararası ticaret sistemine fikri mülkiyet hakları dahil edilmiştir. DTÖ’ye üye ülkelerden bu kapsamda fikri mülkiyete ilişkin asgari mevzuat koşullarını oluşturmaları istenmiştir (Sekizinci Kalkınma Planı, 2000). TRIPS Konseyi, üye ülkelerin ulusal mevzuatlarını denetleme ve TRIPS asgari şartlarını sağlayıp sağlamadıklarını kontrol etmektedir. Türkiye, TRIPS anlaşmasına DTÖ kurulurken taraf olmuş ancak gelişmekte olan ülkelerin geçiş sürecinden

faydalanarak 2000 yılı başlarında anlaşma hükümlerini uygulamaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye, patent süreçlerine yönelik mevzuata dönük uyum politikası izlemiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda (2007-2013), çevrenin korunması bakımından biyokorsanlığa karşı dolaylı yaklaşmıştır. Türkiye'nin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların araştırılması, korunması, değerlendirilmesi ve ekonomik değer olarak kazandırılması ve çalışmaların hızlandırılacağı belirtilmiştir (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006: 74). Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014-2018), çevrenin korunması bakımından biyokorsanlıktan henüz bahsetmemektedir. Çevrenin korunması ve politikalar kısmında tarım, ormancılık, gıda ve ilaç sanayii açısından önem taşıyan biyolojik çeşitliliğin tespiti, korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesi ve izlenmesi sağlanacağı belirtilmiştir (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 137). Biyokorsanlıkla ilgili fikri mülkiyet ve biyoçeşitliliğin korunması hususu On Birinci Kalkınma Planı'nda genişçe yer bulmuş ve önemli bir dönüm noktası oluşturulmuştur.

On Birinci Kalkınma Planı'nda (2019-2023), tarım kısmında politika ve tedbirlerde biyokorsanlıktan söz edilmektedir. Plana göre, biyolojik çeşitlilik envanteri tamamlanacak, önemli türler ve özellikli alanlar izlenecek, genetik kaynaklardan ve bağlantılı geleneksel bilgilerden elde edilen faydaların paylaşımına yönelik mekanizma oluşturulacak, biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilgiler kayıt altına alınarak Ar-Ge amaçlı kullanıma sunulacaktır. Türkiye'de biyokorsanlığın, tür kaçırma faaliyeti dışında fikri mülkiyet konusu olduğu On Birinci Kalkınma Planı'nda fikri mülkiyet hakları kısmında görülebilir. Bu raporda, biyokorsanlıkla başarılı mücadele eden ve örnek gösterilen Hindistan'daki gibi Dijital Bilgi Kütüphanesi sistemine yönelik önceden savunma yani negatif koruma politikası oluşturulacağı belirtilmektedir (On Birinci Kalkınma Planı, 2019: 91).

Biyokorsanlıkla ilgili en önemli kısım ise çevrenin korunması başlığındadır. Bu başlıkta biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların tespiti, tescili, korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesi, izlenmesi ve kaçakçılığının önlenmesi sağlanacak, genetik kaynaklardan ve bağlantılı geleneksel bilgilerden elde edilen faydaların Türkiye'ye kazandırılacağı belirtilmiştir. Kalkınma planında, biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesi ile kaçakçılığının önlenmesine yönelik mevzuat geliştirileceği açıklanmıştır. Dolayısıyla biyokorsanlıkla ilgili mevzuatın oluşturulacağı ve genetik kaynakları, geleneksel bilgiyi korumaya yönelik önlemlerin alınacağı belirtilmektedir.

3.3. Özel İhtisas Komisyon Raporları

Özel İhtisas Komisyonu raporlarında, biyokorsanlık konusu çevre ve biyoçeşitlilik başlığı altında işlendiği gibi fikri mülkiyet konusu başlığında da işlenmiştir. Kalkınma planlarında, biyokorsanlık kavramı kullanılmaz ama genetik kaynakları ve geleneksel bilgiyi korumaya yönelik politikalardan bahsetmektedir. ÖİK raporlarında biyokorsanlık probleminde bahsedilmiş ve buna bağlı olarak gerekli politika ve

hedefler belirtilmiştir. On Birinci Kalkınma Planı ve ÖİK raporları Türkiye açısından biyokorsanlık sorununa daha geniş boyutta yaklaşıldığını göstermektedir.

Dördüncü Kalkınma Planı (1979-1983) Çevre Sorunları Tabii Çevrenin Korunması ÖİK raporunda, Türkiye’de yaban hayatı ve biyoçeşitliliğin önemi ile açıklamalarda bulunurken çevre konularına yönelik yaklaşım önerisi getirilmiştir. Bu yaklaşım biyokorsanlıkla mücadele bakımından gereklidir. Çünkü biyokorsanlıkla mücadelede çok boyutlu yaklaşımı gerekli kılan bir problemdir.

Biyokorsanlıkla ilişkili ilk özel komisyon, Yedinci Kalkınma Planı (1996-2000) ile başlatılabilir. Çünkü Fikri ve Sınai Haklar ÖİK ilk kez bu aşamada kurulmuştur. Bu komisyon raporunda, biyokorsanlıktan bahsetmemekte ancak erken bir dönemde biyoteknolojik buluşların ülke ekonomisine katkısı vurgulanarak TRIPS anlaşması metninde yer alan patent kapsamı, müzakerelerde politik ve ekonomik nedenlerle en çok üzerinde durulan konu şeklinde belirtilmiştir (Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 1995: 132). Bu raporda, biyokorsanlıkla ilgili günümüzde tartışması devam eden biyoteknolojinin kullanım sınırı nedir? sorusuna yanıt verilmiş gibidir. Biyokorsanlığın gelişmesinde biyoteknoloji ve fikri mülkiyet hakları konusu iki ana temadır. Bu raporda, biyoteknolojinin gelişmesini teşvik edici en önemli etmenin uygun yasal kuralların bulunması gerektiği iken kuralların katı yasaklamalarla ne bilimin gelişiminin engellenmesi gerektiği, ne de kontrolsüz hoşgörü ve yüzeysel düşünme ile ekolojik dengenin bozulması istenmiştir. Dolayısıyla Türkiye, bu raporda açıklandığı üzere, bazı ülkeler gibi biyolojik kaynakların patentlenme girişimlerini toptancı bir yaklaşımla reddetmemiş, hem bilimsel amaçlı hem de eşit ve adil fayda paylaşımı gözetilerek biyoçeşitliliğin tahrip edilmeden ülke kalkınmasına yönelik kullanıma ılımlı yaklaşmaktadır.

Sekizinci Kalkınma Planı ile (2001-2005), Bilim ve Teknoloji ÖİK raporunda moleküler biyoloji, yeni biyoteknoloji, gen mühendisliği 21. yüzyılın önemli konuları arasında görülmüştür. Türkiye, biyoçeşitlilik açısından başka ülkelerin ilgisini çeken yer olarak tanımlanmıştır. Bu yönde biyolojik kaynakları korumaya ve sürdürülebilirliği sağlama konusunda kapasite artırılması gerektiği önerilmiştir (Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu: 2000: 168). 2000’li yılların başında Türkiye, biyokorsanların hedefinde bir ülke olacağını tahmin etmekte zorlanmamıştır. 2000’li yılların başında biyokorsanlık kavramı henüz yaygınlaşmamış iken biyolojik kaynaklı ürünlerin patentlenmesi veya ülkeler arasındaki koordinasyon sorunu tespit edilmiştir. Biyokorsanlıkla ilgili uluslararası önem teşkil eden BÇS ve TRIPS gibi iki önemli anlaşmanın özel hükümleri burada açıklanmıştır. Bu dönemde, Türkiye’deki biyolojik çeşitliliği ortaya çıkaracak ve bu zenginliği doğru yönde kullanacak şekilde düzenlenmesi ve bu konuda var olan bilgiler düzenlenerek eksik olanları üretilerek gerekli veri tabanları oluşturulması gerektiği önerilmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Çevre Komisyonu raporunda, biyoçeşitliliğin korunması için atılacak adımlardan bahsederken biyokorsanlığa karşı etkili mekanizma olarak Biyoçeşitlilik Veri Tabanı Projesi ile verilerin sistemli şekilde toplanarak ulusal veri tabanı oluşturmak hedeflenmiştir (Çevre Özel İhtisas

Komisyonu Raporu, 2007: 31). Fikri haklar ÖİK raporunda, Hindistan ve Çin gibi ülkeler geleneksel bilgiyi ve genetik kaynakları koruyan başarılı ülke uygulamaları olarak gösterilmiştir (Fikri Mülkiyet Hakları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007: 13). Biyokorsanlık kavramı olarak kullanılmamış ama içerik olarak sorun tespit edilerek öneriler getirilmiştir. Bu dönemlerde, geleneksel bilginin gerek kötü niyetli kullanımlara karşı korunması ve gerekse gelecek nesillere sağlıklı olarak aktarımı için kayıt altına alınmasının zorunluluğu kabul edilmektedir. Geleneksel bilgi açısından çok az ülkenin sahip olabileceği bir çeşitliliğe sahip olan Türkiye'nin, uluslararası arenada haklarını koruyacak bir sistemin oluşturulmasına yönelik aktif bir çalışma içinde olması gerektiği belirtilmiştir. Patentler başlığı altında, Türkiye'nin sahip olduğu genetik kaynak ve geleneksel bilgi envanterinin çıkartılması ve bu tür bilgi kaynaklarını koruyucu yasal düzenlemeler yapılması önerilmiştir. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), biyoçeşitlilik ve çevrenin korunması, sürdürülebilirliği bakımından açıklamalar yer alsa da geleneksel bilgi ve genetik kaynakların korunmasına yönelik politika hedefleri tespit edilememiştir.

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ÖİK ve çalışma gruplarında, “Çevre Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi Çalışma Grubu” biyolojik çeşitliliğin toplumsal yarara dönüştürülmesi için insana olan katkısının sürdürülebilir bir yapıyla artırılması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun için ilk adımda biyolojik çeşitliliğe dayalı geleneksel bilginin kayıt altına alınması, örneğin odun dışı bitkisel ve hayvansal ürünler ile tıbbi aromatik özelliklere sahip taksonların belirlenmesi gibi çalışmaların yürütülmesi gerektiği ve biyolojik çeşitlilik kaybının ve ekosistem tahribatının önüne geçilmesi, bunların korunması için tabiat ve biyolojik çeşitlilik açısından önemli alanların korunması ve iyileştirilmesi ile bu alanlardaki yabancı türlerin tabii yaşama alanlarında muhafazası ve devamlılıklarının sağlanması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bunun için Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Envanterinin tamamlanması ve belirli aralıklarla güncellenmesi, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir biçimde izlenmesi önerilmiştir. Bu planda biyoçeşitliliğin, Dünya ve Türkiye açısından önemi çok kez vurgulanmış ve bu konuda doğal kaynakların sürdürülebilirliği yönetimi ve izlenmesi için kayıtlanma süreçlerine işaret edilmiştir.

On Birinci Kalkınma Planı Fikri Mülkiyet Hakları ÖİK raporu, ilk defa genetik kaynaklar ve geleneksel bilgiden bahsederken doğrudan biyokorsanlıktan söz etmektedir. Bu raporda Peru, Panama, Hindistan gibi ülkelerin biyokorsanlıkla mücadeleleri hakkında paylaşımlar yapılmıştır. Fikri Mülkiyet Hakları komisyonu, biyokorsanlığa karşı uluslararası sözleşmelerden BÇS, Nagoya Protokolü'nün koruyucu ilkelerden de bahsetmektedir. Protokol, kaynağa erişim için önce izin alınması ve kaynağa erişimin karşılıklı mutabakatla olması gerekliliğinden, genetik kaynak ve geleneksel bilgiden elde edilen yararın eşit ve adil paylaşımı ve ilgili teknolojilerin uygun transferinden, üye ülkelerin yararın paylaşımını sağlamaya yönelik gerekli hukuki, idari ve politik tedbirleri alma yükümlülüklerinden bahsetmektedir. Fikri Mülkiyet Hakları komisyonu raporunda görüleceğe üzere, Türkiye'nin biyoçeşitlilik açısından önemi vurgulanırken problemin genetik kaynak ve geleneksel bilgilerin sürdürülebilirliği ve bunlara ait fikri ürünlerinin hukuki düzenlemeler ile korunması bakımından yaklaşıldığı görülmektedir. Bu raporda,

genetik kaynak ve geleneksel bilginin korunması için birden çok mekanizmanın geliştirilmesi önerilmiştir (Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018) Biyokorsanlıkla mücadelede uluslararası alanda ortak fikir, ülkelerin genetik kaynağa dayalı patent süreçlerinde menşei, kaynağın kökeninin açıklanması ve gerekli yabancı kaynaklı patentlerin daha ayrıntılı araştırılmasıdır. Türkiye’de 10.01.2017 tarihinde yürürlüğe giren 6769 sayılı SMK 90. maddesi ile patent başvuru sahiplerinin, genetik kaynak veya genetik kaynakla bağlantılı geleneksel bilgiye dayanan buluşlarında bu kaynağın nereden alındığına ilişkin açıklamayı zorunlu kılacak değişiklik getirmiştir. Bu hüküm, Türkiye’de başka ülkelerdeki kaynaklara dayalı araştırma yapanların patentlerine karşı yani biyokorsanlık olaylarına karşı savunma, koruma getirmiştir.

On Birinci Kalkınma Planı hedeflerinde, geleneksel bilginin korunması amacıyla mevzuat oluşturulması, genetik kaynaklar ve geleneksel bilgiye ilişkin verilerin sağlanacak bir sistem üzerinden paylaşımına açılması yer almaktadır. Öte yandan biyokorsanlığın engellenmesinde sınai mülkiyet haklarının etkin bir şekilde kullanılması, genetik kaynaklar ve geleneksel bilgi konusunda oluşturulan veri tabanlarının suiistimale yol açmayacak şekilde belirli kurallar çerçevesinde araştırmacıların (patent uzmanları, enstitüler, üniversiteler vb.) erişimine ve kullanımına açılması planlanmaktadır. Bu tür erişim ve kullanımın ticarileşmede bir araç olarak kullanılması, Nagoya Protokolü’nün imzalanması, genetik kaynaklar ve geleneksel bilginin kullanımından elde edilecek yararların adil paylaşımı konusunda mekanizmanın oluşturulması ve genetik kaynaklar ve geleneksel bilgi konusundaki veri tabanlarının işler hale getirilmesi amaçlanmıştır (On Birinci Kalkınma Planı, 2019).

Kalkınma planları ve ihtisas komisyonlarında özellikle çevreye, biyoçeşitliliğe yaklaşımda Türkiye’nin genel stratejisi, geleneksel bilgi ve genetik kaynakların keşfi, ticarileştirilmesi ile kalkınmaya, ekosistemi korumaya ve sürdürülebilir gelişme çerçevesinde katkıda bulunmaya yöneliktir. Türkiye’de biyokaçakçılık/biyokorsanlık, insan hakları, kültürel boyutlar ile ilişkisinin görülmesi arka planda kaldığı görülebilir. Geleneksel bilgi ve genetik kaynaklara sahip toplulukların rızasına veya haklarına, fayda paylaşımına yönelik açıklamalar yer almamaktadır. Nitekim bu kaynakları korunması sadece ulusal hükümetlere verilmesine yönelik daha önce belirtildiği gibi tartışılan başka bir konudur. Ulus devletler, yerel halkın haklarını ne kadar karşılayacak, fayda paylaşımını ne kadar gerçekleştireceklerdir? Bununla ilgili ulus devletleri, bağlayıcı herhangi bir mekanizma oluşturulmadığından, karar verici kişilerin kurumların inisiyatifine bırakıldığı görülebilir.

3.4. Tabiat ve Biyoçeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı

Türkiye’de doğa korumaya ilişkin yasal düzenlemelerin tarihi 1950’li yıllara uzanmakla birlikte çevreye ilişkin politikaların ve kurumsal yapılanma 1972 Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı’ndan (Stockholm Konferansı) sonra başlamaktadır. Kurumsal yapılanması ile çevreyle ilgili uluslararası sözleşmelere taraf olma süreci hızlanmıştır. Birleşmiş Milletler BÇS, Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Doğal Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi), Nesli Tehlike Altında Olan Yaban Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin

Sözleşmesi (Cites Sözleşmesi), Cartagena Protokolü doğa koruma ile Türkiye'nin taraf olduğu birkaç anlaşmadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) katılım sürecinde, AB'nin doğa koruma politikalarına uyum sağlaması gerekmektedir (Alıca, 2012: 186-187). Türkiye'de biyoçeşitlilik kaynaklarının, yaban hayatının ve bitkilerin varlıklarının önemi ve çevre korumaya yönelik ile ilgili yaklaşımları kalkınma planları ve komisyon raporlarında 2000'li yılların başına görülmektedir. Dolayısıyla dünyada biyoçeşitliliğin önemini kavrayan biyoteknolojik süreçlerin gelişmesi, kaynak sağlayan ülkelerin çevre koruma stratejilerini artırmaya yöneltirken AB çevre faslının açılmasıyla da "Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliğin Koruma Kanunu Tasarısı" 17 Mayıs 2012 tarihinde TBMM Başkanlığı'na gönderilmiştir. Türk kamu yönetiminde mevzuat boyutu incelendiğinde biyoçeşitliliği koruma veya biyokorsanlıkla mücadeleye yönelik hukuksal boyutu eksik kaldığı düşünülmektedir. Bu durumda yönetim sorunu yaşandığı ve kamu politikasının uygulanmasına yönelik boşluk olduğu görülebilir. Biyoçeşitlilik yasası, biyoçeşitliliğin sürdürülebilirliği ve yönetimi bakımından esas normlardan biridir. Biyokorsanlıkla başarılı mücadele eden ülkelerde biyoçeşitlilik yasaları mevcuttur. Türkiye'de biyoçeşitlilik yasası ile ilgili tartışmalar yaklaşık 2002 yılından beri sürmektedir.

TBMM Başkanlığı'na 2012 yılında sunulan "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı" Türkiye'de tabiatın ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacına hizmet eden çok sayıda hukuki düzenlemelerden biridir. Bu kanun tasarısında çevrenin korunması ile ilgili kargaşa ve kurumlar arasında koordinasyon sorunu, yönetim boşluğu olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda tasarıda, tabiat ve biyoçeşitliliğin tematik unsurlarını içeren türler, habitatlar, genetik kaynakların korunması hususunda çerçeve bir kanunun gerektiği belirtilmiştir. Fakat bu kanun tasarısının kabul edilmemesi için ciddi muhalefet yapılmış ve kanun tasarısı yürürlüğe girmemiştir. Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği (TMMOB) Jeoloji Mühendisleri Odası, bu kanun tasarısı yasalarsa Türkiye'de çevrenin korunamayacağı, Anayasa'nın 56. maddesinde düzenlenen sağlıklı ve dengeli doğal çevrede yaşama hakkının ortadan kalkacağını ve ağır çevresel tahribata yol açacağını belirtmektedir. TMMOB Peyzaj Mimarlar Odası, doğal varlıkların daha çok sermaye birikimi sağlamak üzere ekonomiye kazandırılması ya da piyasaya sunulması şeklinde ekonomi politikaları doğrultusunda yaşamsal değerlerin piyasaya açıldığını açıklamıştır (Yasa Taslağı Görüşü, 2011). Bu kısımda, yasa tasarısının ilgili maddelerinin biyoçeşitliliği koruma, sürdürülebilirliği ilkesinden hareketle biyokorsanlıkla ilişkili hükümleri incelenecektir.

31 Mayıs 2012 yılında o günkü adıyla Orman ve Su İşleri Bakanlığı, çevre komisyonunda bu tasarı hakkında, biyoçeşitliliğin dünya ülkeleri için kıymetinin anlaşıldığını ve tıbbi, aromatik bitkiler, şifalı bitkiler dahi tıbbi ilaçların biyoçeşitlilikten elde edildiği, Türkiye'nin tıbbi aromatik bitkiler konusunda merkez kurduklarını belirtmiştir. Bakan, bu tasarımın tabiatın ve değerlerinin biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımına ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla getirdiklerini belirtmiştir (Çevre Komisyonu, 2012: 2-3). DKMP Genel Müdürlüğü, 14 Kasım 2018 tarihinde TBMM toplantısında yasa tasarısının biyolojik çeşitliliğin ve korunan alanın belirlenmesi ve yönetilmesine

yönelik yerel ve ulusal düzeyde katılım ve istişare mekanizması oluşturulması ile biyokorsanlığı önleyecek tedbirler getirdiğini açıklamıştır (Çevre Komisyonu, 2018: 8).

Yasa tasarısının ikinci bölümünde izinler ve yasaklar kısmındaki 21. maddeye göre araştırma izinleri, tarımsal konular hariç, biyolojik çeşitlilik unsurlarına yönelik materyal toplamayı veya herhangi bir şekilde müdahaleyi gerektiren araştırma ve izleme faaliyetleri Bakanlığın iznine bırakılmıştır. Bu izin biyolojik kaynakların yerinde korunması açısından önemlidir. Ancak, izinsiz yurt dışına çıkarılan kaynaklardan elde edilen ürünleri tespit etmeye veya azaltmaya yönelik boşluk oluşturmaktadır. Yasa tasarısında, hayvan ve bitki türleri hakkında yasak fiiller kısmında türlerin toplanması, tahrip edilmesi yaralanmaları yasaklanmıştır. Tarım ve Orman Bakanı, 25 Mayıs 2021 tarihinde Dünya Biyolojik Çeşitlilik Günü Etkinliğinde biyokorsanlığa karşı etkili olacağını belirttiği Biyolojik Çeşitlilik Koruma Kanunu çalışmalarının devam ettiğini ve önümüzdeki günlerde yasalaşacağını açıklamıştır. Tarım ve Orman Bakanı, kanun ile biyokaçakçılığa karşı cezai yaptırımlardan genetik kaynaklara dayalı buluşlardan fikri mülkiyete, AR-GE faaliyetlerinden türlerin ve ekosistemlerin korunması ve izlenmesine, anlaşmazlıkların çözümünde yetkili ve sorumlulara kadar tüm konuları yasal bir çatı altına toplanacağını belirtmiştir (Basın Açıklaması, 2021).

İlgili yasa tasarısında biyoçeşitlilik, genetik kaynak tanımları yer alırken geleneksel bilgi tanımları yapılmamakta ve herhangi bir yerde BÇS’de belirtildiği gibi biyoçeşitlilik açısından öneminden bahsedilmemektedir. Ancak bu yasa tasarısında en önemli hususlardan birisi, biyokaçakçılık tanımının genişletilerek geleneksel bilginin de dahil edilmesi ve bu kavramın biyokaçakçılık tanımında kullanılmasıdır.

Yasa tasarısının dördüncü bölümünde adli ve idari yaptırımlar kısmında, izinsiz toplanan türlerin veya türevlerinin ülke dışına çıkarılmasına teşebbüs edenlere üç aydan altı aya kadar hapis cezası verileceği açıklanmaktadır. İdari para cezalarının uygulanması ise 5326 sayılı Kabahatler Kanunu hükümlerine göre yapılacaktır. Yasa tasarısının tanım kısmında tür, ortak bir soydan gelen ve tabii şartlarda kendi aralarında nesillerini devam ettirme kabiliyetine sahip benzer organizmalar grubu olarak açıklarken türevin tanımı yapılmamıştır. Dolayısıyla kavramların doğru ve açık şekilde kullanımı biyokorsanlıkla mücadelede önleyici ve koruyucu araçlardan biridir.

3.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Toplantı Tutanaqları

TBMM genel görüşme tutanaqları, komisyon raporları ve yazılı soru gibi meclisin denetimini sağlayan kaynaklar, karar süreçleri hakkında bilgi veren resmi politika belgeleridir. Bu kısımda politika araçlarının geliştirilmesine katkı sağlayan politika aktörlerinden biri olan TBMM'nin biyokorsanlık konusunda yaklaşımı değerlendirilecektir.

Biyokorsanlık kavramı, literatüre 1996 yılında sivil toplum örgütlerinin biyoteknolojiye sahip gelişmiş ülkelerdeki ilaç, tarım, gıda, kozmetik ürünlerinin yerli halkın bilgileri ve biyolojik kaynaklarından yararlanarak ve bu yararların yerli halk

ile paylaşmadan patent ve fikri mülkiyet süreçlerine karşı yerli halkın hak arayışı ile gelişmiştir. TBMM genel kurul tutanakları incelendiğinde, 1996-2021 yılına kadar biyokaçakçılık kavramı 2017, 2019 ve 2020 yıllarında toplam üç kez kullanılmıştır. TBMM genel görüşme tutanaklarında biyokaçakçılık kavramı kullanılsa da fikri mülkiyet ve geleneksel bilgi boyutuyla biyokorsanlığa işaret edilmiş ancak biyokorsanlık kavramı kullanılmamıştır. TBMM genel görüşme tutanaklarına göre, çevre ile ilgili genel konular daha çok biyolojik ve gen kaynakların korunması, katı atık yönetimi, çevre sorunları, hidroelektrik santrallerinin kuruluşu, ekolojik dengenin sürdürülebilirliği ile ilgilidir.

TBMM Genel Kurulu'nda Niğde Milletvekili, (6/374) esas numaralı sözlü soru önergesi, 2017 tarihinde bitki ve hayvan kaçakçılığı konusunda toplumun bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalara ilişkin Orman ve Su İşleri Bakanı tarafından yanıtlanmıştır. Bu önerge, mecliste biyokaçakçılıkla ilgili ilk sözlü sorudur. Bu sözlü soruya Orman ve Su İşleri Bakanı, biyokaçakçılıkla ilgili çalıştayların düzenlendiğini ve biyokaçakçılıkla mücadele eylem planının hazırlandığını belirtmiştir (Genel Kurul Tutanağı, 2017: 56).

14 Kasım 2018 tarihinde DKMP Genel Müdürlüğüne, biyokorsanlığa daha kapsamlı yaklaşılması. Biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilginin kayıt altına alınması projesinden bahsetmiştir. Bu kapsamda köy köy dolaşarak veri tabanı sistemi için 1 etnobotanikçi, 1 biyolog, 1 sosyolog ve botanikçi olmak üzere 4 kişilik ekibin (1'i kadın olma şartıyla) kurulduğunu açıklamıştır (Çevre Komisyonu Toplantı Tutanağı, 2018: 8). Biyokaçakçılık kavramına geleneksel bilgi de dahil edilmiş ve bu kapsamda envanter çalışmaları hızlanmıştır. Aynı raporda DKMP Genel Müdürlüğüne, geleneksel bilginin biyoçeşitliliğe dayalı araştırma ve geliştirme faaliyetlerden bahsederek biyokorsanlıkla mücadelede önemli bir aşamayı, BÇS 3. maddesinde "her devletin kaynaklarını, çevre politikalarına uygun şekilde kullanma" vurgusuyla fikri mülkiyete kazandırma aşamalarından bahsetmektedir. Ayrıca DKMP Genel Müdürlüğü, Türkiye'de geleneksel bilgilerle ilgili örnekler vererek bu bilginin önemini vurgulamıştır. DKMP Genel Müdürlüğü, sekiz toprak solucanının sarılığa, alakarga etinin gece işemesine, ölü arıların at ve eşekte kolik sancına, tobsağa kabuğunun külü diş ağrısına, örümcek ağının yara iyileştirmeye iyi geldiği iddiaları karşısında bilim kurullarınca incelenerek bu tür kaynakların ve bilgilerin yurt dışında patentlenmesine karşı ülkemizdeki bilim insanlarının AR-GE çalışmaları için desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir (Çevre Komisyonu toplantı Tutanağı, 2018: 8).

9 Ocak 2019 tarihinde TBMM Genel Kurul görüşmelerinde İzmir Milletvekili, biyoçeşitlilik ve biyokaçakçılık hakkında söz isteyerek gündem dışı konuşma gerçekleştirmiştir. Bu konuşmasında milletvekili, yerli araştırmacıların özellikle zaman ve bürokrasi açısından arazi çalışmalarından zorlandığını fakat yurt dışına bitki çıkışlarının muhtelif ayaklarından birisinin de uluslararası ortak projeler olduğuna işaret etmiştir. Bu sebeple Tarım Bakanlığı'nın, yerli araştırmacıların da ancak izinle bitki toplayabildiğini ve yapılan çalışmaların bir nüshasının ilgili Bakanlığa verilmesini şart koyduğunu belirtmiştir. (Genel Kurul Tutanağı, 2019: 4). Diğer bir

ifadeyle biyokaçakçılıkta Türkiye'deki araştırmalarda yer alan ilgili meslek mensuplarının da rol oynadığı milletvekili tarafından iddia edilmiştir. Milletvekili, Türkiye'nin gen veya doğal kaynaklarını biyoteknolojisi gelişmiş ülkelerde işlenerek tekrar Türkiye'ye yüksek fiyatlardan satılmasına değinmiş ve çözüm olarak kayıtlanma, tescil gibi öneriler getirmiştir (Genel Kurul Tutanağı, 2019: 5). Konuşmalarının devamında milletvekili, biyokaçakçılıkla mücadele kapsamında Tabiat ve Biyoçeşitlilik Koruma Kanun Tasarısı'nın bakanlıklar arasındaki bürokrasiye takılarak gündeme gelmediğini ancak biyokaçakçılıkla ilgili kanunun bir an önce hazırlanarak yürürlüğe girmesi gerektiğini ve biyokaçakçılığın, Türkiye'nin en önemli konularından biri olduğunu vurgulamıştır.

TBMM Başkanlığı'na biyokaçakçılıkla ilgili ilk kez yine aynı milletvekili tarafından 25 Temmuz 2019 tarihinde Tarım ve Orman Bakanı tarafından cevaplanması hususunda yazılı soru önergesi verilmiştir (Yazılı Soru Önergesi, 2019). Soru önergesine göre, biyokaçakçıların cezalarının caydırıcı olup olmadığı, gümrüklerde yeterli uzmanların istihdam edilip edilmediği, Türkiye'ye giren patojen türlerle mücadele ve bununla birlikte genetik materyalin taşınması ile ilgili önlemler sorulmuştur. Biyokaçakçılıkla mücadeleye ilişkin 7/16419 esas numaralı yazılı soru önergesi Tarım ve Orman Bakanı tarafından yanıtlanmıştır. TBMM Başkanlığı'na ilk defa biyokaçakçılık ile ilgili yazılı soru önergesi verilmesi biyokaçakçılıkla mücadelede kamuoyu oluşturmak açısından önemli bir boyuttur.

DKMP Genel Müdürlüğünce, 22.05.2019 tarihli TBMM komisyon toplantısında biyokaçakçılığın önlenmesi ile ilgili sadece Kabahatlar Kanunu çerçevesinde cezalar uygulandığını ve yasal boşluk olduğundan biyokaçakçılığın önlenmesine yönelik kanuni düzenlemeye ihtiyaç duyulduğunu belirtilmiştir (Meclis Araştırma Komisyonu, 2019: 44-45). Türkiye'de biyokorsanlıkla ilgili kanuni düzenlemelere ihtiyaç olduğu gibi kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyon ihtiyacı bulunmaktadır. DKMP Genel Müdürlüğünce, yarar paylaşımı ile ilgili mevzuat çalışmasına başlandığı ve bu konuda Türkiye Patent Enstitüsü, TÜBİTAK, üniversiteler ve özel sektör Ar-Ge merkezleri ve bakanlık olarak işbirliği halinde kurumların çalıştığı belirtilmektedir (Meclis Araştırma Komisyonu, 2019: 44-45). Dolayısıyla kamu yönetiminin politika sürecinde alternatif araçları formüle ederek biyokorsanlığa karşı farklı disiplinleri ilgilendiren çok boyutlu bir sorun olarak kabul ettiği ileri sürülebilir.

Tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla meclis araştırma komisyonu kurulmuştur. TBMM'de temsil edilen beş partinin ortak kararıyla 08.05.2019 tarihinde çalışmalara başlayan komisyon, 21.11.2019 tarihinde çalışmalarını tamamlamıştır. Türkiye'de bu konuda bir meclis araştırma komisyonu kurulması, kaynakların ekonomiye kazandırılması ve ekolojik koruma kamu politikasının formüle edilmesi açısından önemli bir adımdır. Komisyon raporunda, Türkiye'nin biyolojik kaynaklarının çeşitliliği ve koruma mevzuatı ile biyokaçakçılık hakkında açıklamalar ve öneriler yer almaktadır. Komisyonu üyeleri, bitki ve genetik kaynakların korunması, ekonomiye kazandırılması kapsamında

birçok akademik kuruluş, bürokrat ve uzman personel, özel sektör ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile görüşmüştür. Komisyon, bitki ve aromatik çeşitliliğin yüksek olduğu illeri yerinde ziyaret etmiş ve bu konuda deneyimlerini paylaşmak üzere Çin Halk Cumhuriyetinden temsilciler kabul etmiştir. Türkiye’de gen merkezi ve üretim potansiyeli bulunan birçok bitkinin diğer ülkeler tarafından patentinin alındığı ve Türkiye’nin konu ile ilgili gerekli politikaları oluşturup önlem almakta geciktiğine işaret edilmiştir (Meclis Araştırma Komisyonu Raporu 2019: 44). Dolayısıyla biyokorsanlık sorunu kamu yönetimi tarafından kabul edilmiş ve politika gündemi oluşturulmuş, bu soruna karşı politika oluşturma süreci de oluşmaya başlamıştır.

Komisyon toplantılarında (Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Federasyonu, Karaca Tıbbi Bitkiler Limited Şirketi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uzmanı Hekimler Derneği, TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı gibi kurum ve kuruluşlardan temsilcilerin katılımıyla) birçok paydaş ile görüşülmüştür. Biyokaçakçılık, bu komisyon toplantılarında görüleceğe üzere geniş kapsamlı görülmeye başlanmış ve fikri mülkiyet ilişkisi biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilgi ve kayıtlanma, koruma tedbirleri hakkında öneriler ve mevzuat tedbirlerinden bahsedilmiştir. Sonuç olarak TBMM gündeminde biyokaçakçılık konusu çok boyutlu bir sorun olarak görülmeye başlanmış ve politika sürecinin mevzuat düzenlemesi ile uygulama aşamasına geçiş için çalışmalar hızlanmıştır.

3.6. Hükümet Programları

Hükümetler, kamu yönetiminin yapısı ve niteliğini belirlemede temel aktörlerden biridir. Siyasi irade ile hükümetler, belirli aralıklarla kamu otoritesine sahip olur ve planladıkları kararları uygulama şansı elde ederek kamu politikası oluştururlar. Dolayısıyla hükümetlerin biyokorsanlık yaklaşımı ve kamu politikası sürecinin hangi aşamada olduğu burada açıklanacaktır. Bu bağlamda 2002 yılından 2021 yılına kadar ki hükümet programları incelenecektir.

2002-2003 tarihleri arasında 58. Hükümet Programında, çevrenin bir değer ve maliyet unsuru olduğu dikkate alınarak enerji dönüşüm işlemleri sırasında ortaya çıkan kirleticiler titizlikle kontrol edilecek ve çevrenin korunması amacıyla temiz enerji kaynakları ve dönüşüm teknolojilerinden yararlanılacağı vurgulanmıştır. Bu dönemde, çevre ve doğal kaynakların korunması adına yapılan açıklamalar, biyoçeşitlilik veya gen çeşitliliği, geleneksel bilgi gibi canlı türlerinin biyolojik değerleri dışında dar kapsamlı yaklaşmıştır. Bu dönemde hükümet programında biyoçeşitlilik, biyokorsanlık kavramları geçmemekte henüz biyo-merkezli yaklaşım yer almamış, çevrenin korunması genel olarak belirtilmiştir (58. Hükümet Programı, 2002). 2003-2007 yılları arasında 59. Hükümet Programı’nda çevrenin korunması, etkin düzenleme ve denetleme, çevresel duyarlılık, çevre ve ekonomi arasındaki kalkınma ilişkisi, çevreci nükleer enerji kaynakların oluşturulacağı açıklanmıştır. Dolayısıyla çevre, canlı ve cansız türlerini kapsayan geniş bir alanı ifade etmeye devam etmekte, canlılar arasındaki tür ve gen çeşitliliğini vurgulayan biyoçeşitliliğin sürdürülebilirliğine ve biyokorsanlığa yönelik açıklamalar yer almamaktadır (59. Hükümet Programı, 2003).

2003-2011 yılları arasında 60. Hükümet Programı'nda anayasada yer alan "sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı" ile çevre politikalarının temelini oluşturduğu ve Türkiye'de biyolojik çeşitliliğin korunduğu, doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla yönetildiği vurgulanmıştır. Bu programda ülkeyi, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını gözeten bir ülke yapmayı hedefledikleri belirtilmiştir. Dolayısıyla çevre korumanın dışında biyolojik çeşitliliği vurgulayan 60. Hükümet Programı, ilk hükümet programıdır. 10 Ocak 2008 tarihinde hazırlanan 60. Hükümet Eylem Planı'nda yaşam kalitesinin iyileştirilmesi başlığında biyolojik çeşitliliği koruyucu tedbirlerin sürdürüleceği ve sorumlu kuruluşun Çevre ve Orman Bakanlığı olduğu belirtilmiştir. Eylem Planı'nda politika ve hedefler, biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların korunarak ekonomik değere dönüştürülmesi için mevcut durum, öncelik ve stratejiler belirlenmiştir. Hedeflerde, "Doğa ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu"nun hazırlanması çalışmaları ilgili kurumların mutabakatıyla tamamlanacağı belirtilmiştir (60. Hükümet Programı, 2008). 2022 yılı ortalarında henüz Türkiye'de biyoçeşitliliği koruma kanunu yürürlükte değildir. Bu konuda sivil toplum örgütleri, kamu yönetimi işbirliği ekseninde ortak bir mutabakat sağlanamamıştır.

2011-2014 yılları arasındaki 61. Hükümet Programı'nda, çevre yönetimi ile ilgili Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, kurulmuştur (61. Hükümet Programı, 2011). 61. Hükümet Programı'nda 60. Hükümet Programı'ndaki gibi biyolojik çeşitlilikten bahsetmemekte, çevre başlığı altında koruma ve kullanma amaçlanmıştır.

2014-2015 tarihleri arasında 62. Hükümet Programı'nda "Yaşanabilir Mekanlar ve Çevre" başlığı altında çevre, insan faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerinde yarattığı baskının giderek artması ile her türlü politika ve kararda daha fazla gözetilecek bir öncelik haline geldiği ve bu hassasiyet sadece ulusal ve uluslararası bir sorumluluk olmayıp nesiller arası hakkaniyeti sağlamak açısından bir zorunluluk olarak biyolojik çeşitliliğin korunması ile ilgili uygulamalara öncelik verildiği ve çevresel göstergelerin iyileştirildiği ifade edilmiştir. Biyoçeşitliliğe olan vurgu, toplumların yaşam kaynağı olarak önem kazanmaya başlamıştır (62. Hükümet Programı, 2014).

2015-2016 yılları arasındaki 64. Hükümet Programı'nda "Bilim, Teknoloji ve Yenilik" başlığında Türkiye'nin genetik kaynaklar ile geleneksel bilgi, geleneksel kültürel ve folklorik ifadelerin korunmasına yönelik bir yol haritası oluşturacağını ifade eden ilk hükümet programıdır (64. Hükümet Programı, 2015). Dolayısıyla biyokaçakçılığın sadece tür kaçırma faaliyeti olarak görülmediği, geleneksel bilgi ile yenilik, icat yapılabileceği bilime katkı sağlayan önemli bir girdi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Biyokorsanlık sorununu ortaya çıkaran unsurlardan biri, genetik kaynaklar ve geleneksel bilgi ile elde edilen faydalardan eşit ve adil paylaşılmamasıdır. Türkiye'de bu kaynaklardan elde edilen ürünlerden olan faydaları kazanmak için mevzuat düzenlemeleri yapacağını 2020 Cumhurbaşkanlığı yıllık programında belirtmiştir. Türkiye'nin biyokaçakçılık yaklaşımı, 2015'ten sonra geleneksel bilgi, genetik kaynakları korumaya yönelik kayıt sistemi geliştirmeye

başlarken 2020 yılında biyokorsanlığa engel olmak adına faydaların paylaşımı mekanizmasını kuracak savunma politikasına yönelik adımlar atmaya başlamıştır.

2016-2018 yılları arasında 65. Hükümet Programı, 64. Hükümet Programı daraltılmış niteliğinde olup, çevre politikası açısından farklılık yokken, biyoçeşitlilik yasa tasarısı hazırlık çalışmaları, biyoçeşitlilik koruma ve geleneksel bilgi gibi kavramlar metinden çıkarılmıştır.

66. Hükümet ise, 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle kurulan Erdoğan Kabinesinden oluşmaktadır. Bu kapsamda bakanlıkların sayısında ve alanlarında değişiklikler meydana gelmiş, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı birleştirilerek Tarım ve Orman Bakanlığı kurulmuştur. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Cumhurbaşkanı Hükümeti olarak yıllık program yayınlamaktadır. 2019 Yılı Programında biyokaçakçılık sorunu daha geniş perspektifte yaklaşmıştır. Bitkisel üretim sektöründe yerel çeşitlerin ve bitki gen kaynaklarının korunmasına yönelik strateji ve eylem planı hazırlıkları sürmekte olduğu ve konuya ilişkin etkin bir veri tabanı oluşturulması hususuna dikkat çekilmiştir. Biyokaçakçılıkta biyoteknoloji boyutu göz önüne alındığında Türkiye'nin de Ar-Ge çalışmalarına öncelik vermeye başladığı ve kamu özel kesimi işbirliğine yönelik ifadeler yer alırken çevre, insan hakları gibi sivil toplum örgütlerinin katkısından söz edilmemektedir. Çünkü uluslararası boyutta, biyokorsanlığın bu tür yönleri ağırlık kazanmaktadır. Çevrenin Korunması başlığında, biyolojik çeşitlilik ile genetik kaynakların korunması ve kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik mevzuat ve planlama çalışmalarının tamamlanması gerektiği ve farklı kuruluşlar tarafından yürütülen biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların tespiti ve izlenmesine yönelik kuruluşlar arasında işbirliğinin artırılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2019).

2020 yıllık programında biyolojik çeşitlilik envanteri tamamlanarak, önemli türler ve özellikli alanlar izlenerek, genetik kaynaklardan ve bağlantılı geleneksel bilgilerden elde edilen faydaların paylaşımına yönelik mekanizma oluşturulacağı ifade edilmiştir. Biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilgiler kayıt altına alınarak Ar-Ge amaçlı kullanımı gerçekleştirilecektir. Bitki toplama, muhafaza altına alma ve üretim yenileme çalışmaları tamamlanarak, Biyolojik Çeşitlilik Envanteri çalışmaları kalan yedi ilde tamamlanacağı ve Biyolojik Çeşitliliğe Dayalı Geleneksel Bilgilerin Kayıt Altına Alınması Projesi dokuz ilde daha tamamlanacağı belirtilmiştir. Politika ve tedbir başlığında daha önce vurgulanan araçlar ile biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların tespiti, tescili, korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesi, izlenmesi ve kaçakçılığının önlenmesi sağlanarak, genetik kaynaklardan ve bağlantılı geleneksel bilgilerden elde edilen faydaların Türkiye'ye kazandırılacağı açıklanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2020). Burada kaçakçılıktan söz edilen biyokaçakçılıktır. Türkiye'nin biyokaçakçılıktaki türlerin araziden izinsiz kaçırılma boyutundan, faydaların paylaşılması ve takip edilmesi ile ikinci boyuttaki aşamaya geçiş sağlamaya yönelik adımlar atılmaktadır.

3.7. Siyasal Partiler

Çevre sorunlarından biri olarak biyoçeşitlilikteki azalış ve türlerin tehdit altında kalmasıyla birlikte çevre politikalarının, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra küresel, ulusal ve yerel düzeyde uygulanması hız kazanmıştır. Demokratik siyasal sistemin yaygınlaşması ile çevre sorunları, sivil toplum örgütleri ve medya tarafından baskı unsurlarının konusu olmaya başlamıştır. Günümüzde çevre politikaları, siyasal partiler tarafından da seçim beyannamelerine ve parti programlarına konu olması, kamu yönetiminde temsilci olmak isteyen siyasal örgütler için önem kazanmaktadır. Bu kısımda Türkiye’de 2018 yılında yapılan TBMM Genel Seçimlerine göre TBMM’de bulunan beş siyasi parti grubunun parti programı, seçim beyannamesi ve etkinlikleri kapsamında biyokorsanlıkla ilgili diğer bir ifadeyle biyoçeşitlilik, doğal kaynakları koruma politikaları değerlendirilecektir. Siyasal partiler henüz doğrudan biyokaçakçılık/biyokorsanlık kavramını söylem düzeyinde geliştirmemiş ancak biyoçeşitliliği koruma politikalarına yönelik çalışmalara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Biyokorsanlık geniş kapsamlı bir konu olduğundan ilgili raporlarda sınai mülkiyet, tarım ve gıda, sanayi ve teknoloji, çevre gibi alt başlıklar incelenmiştir. 2018 genel seçimleri için hazırlanan beyannamede siyasal partiler tarafından Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 7, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 2, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 1 ve Vatan Partisi (VP) 1 toplam 11 defa biyoçeşitlilik, biyolojik zenginlik kavramları kullanılmıştır. Çevre başlığında biyoçeşitliliğin farkındalığı siyasal partiler tarafından dikkate alınmaya başlamıştır. Biyoçeşitlilik, küreselleşmenin etkisi ile giderek daha önemli bir konu olduğundan ayrı bir başlık olarak incelenmeyi ve işlenmeyi hak etmektedir. Ancak bu başlıkların parti programlarında açılması politikanın uygulanacağı anlamına gelmemelidir. Çünkü ülkemizde, bir siyasi partinin programında belirtilenlerin tersi bazı uygulamalar içerisinde olması da mümkündür. Diğer bir ifadeyle partilerin programlarında yazılanlar ile iktidara geldiklerinde farklı uygulamalar içerisinde oldukları görülebilmektedir (Yavaş, 2011: 206).

AKP programına göz atıldığında 7 ana başlık altında sosyal politikalar içerisinde çevre başlığı açılmıştır. Çevre sorunlarında daha çok ekonomi ve çevre ilişkisiyle sürdürülebilir kalkınma modeli ekseninde politikalar geliştirileceği vurgulanmaktadır (AKP Parti Programı, t.y.). 2018 AK Parti seçim beyannamesinde çevre, şehircilik ve yerel yönetimler adı altında ana başlıklar açılmış ve burada çevrenin ve doğal kaynakların korunması, çevre ve doğal kaynak yönetimi alt başlıkları doğrudan biyoçeşitlilik ve doğa koruma ile ilgili sayılabilir. Türkiye’nin biyolojik zenginliği net olarak ortaya çıkarılması için başlatılan Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Envanteri projesini 54 ilde tamamladıkları ve biyolojik çeşitliliğe dayalı geleneksel bilginin kayıt altına alınması projesini 12 ilde pilot olarak başlattıkları belirtilmiştir (AKP Seçim Beyannamesi, 2018). Dolayısıyla biyokorsanlık kavramı her ne kadar geçmese de bu proje, biyokorsanlıkla mücadele de en önemli araçlardan biri olarak seçim beyannamesinde yerini almıştır.

Yapılan diğer program veya seçim beyannamelerinde biyokorsanlık kavramı ile ilgili doğrudan ve dolaylı olarak parti programı veya seçim bildirgelerinde kullanılmamıştır. Buna göre Türkiye’de siyasal partilerin seçim beyannameleri veya parti programlarına göz atıldığında su ve hava kirliliği, iklim değişikliği, küresel ısınma, ormansızlaşma, doğal kaynakların tükenmesi, biyoçeşitlilik, erozyon, atıklar, buzullardaki erime gibi birçok kavram kullanılmaktadır (Yavaş, 2011: 205). Biyokorsanlık kavramı henüz hiçbir parti bildirgesinde yer almadığı görülürken biyoçeşitlilikle ilgili farkındalık düzeyinin arttığı görülebilir. AKP, İP, MHP gibi partilerin doğa ve kalkınma arasındaki ilişkinin denge ve uyum gözetilerek gerçekleşeceği belirtilirken CHP doğal alanı incelemekte, HDP ise doğanın, yaşamın metalaştırılmasına karşı çıkarak daha radikal bir söylem geliştirmektedir. Biyolojik kaynakların mühendislik yoluyla kullanımı, piyasada artı bir değer olarak sunulması HDP tarafından ret edilen bir durumdur. Çünkü diğer partilerin aksine biyoteknolojiden ve fikri mülkiyet sisteminden bahsetmemiş ve diğer partilerde olduğu gibi bu tür yatırımların teşvik edileceği belirtilmemiştir. Fakat CHP ve HDP doğanın kutsallaştırılmasıyla beraber kaynakların adil ve eşit dağılımı, doğanın metalaştırılmasına yönelik politikaların nasıl sağlanacağı yanıtız kalmakta ve uygulanabilirliği tartışılmaktadır.

4. TARTIŞMA

Biyokorsanlık sorunu, gelişmekte olan ülkelerin gündemlerine yeni girmiş bir konudur. Türkiye’de biyokaçakçılık kavramı temel politika belgelerinden olan UBSEP’te 2007 yılında kullanılmıştır. 2001 yılındaki UBSEP’te “biyolojik çeşitliliğin korunması, biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve genetik kaynakların kullanımından sağlanan faydaların eşit bir biçimde paylaşılması için diğer ülkelerle işbirliği yapmaktan” bahsedilerek biyokorsanlığın içeriğinden bahsedilmiştir. Türkiye’de tıbbi ve aromatik bitkilerin korunması, ekonomiye kazandırılması için 2019 yılında meclis araştırma komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonda gen çeşitliliği, geleneksel bilgi, tıbbi ve aromatik bitkilerin korunması için ziraat, tarım, ilaç, ecza, botanik, geleneksel ve tamamlayıcı tıp, hukuk gibi alanlarda yerli ve yabancı uzman kişilerle görüşülmüştür. Türkiye’de, bürokratik yapı ve teknik çalışmalar için ayrılan süreler göz önüne alındığında biyokorsanlıkla ilgili mevzuat düzenlemelerinin geç kaldığı ve yönetsel sorunların yaşandığı bu komisyonda da ileri sürülmüştür. Türkiye’de biyoçeşitliliği koruma politikası, resmi politika aktörleri ile resmi olmayan politika aktörleri arasında bir uzlaşmaya varılamamıştır. Biyokaçakçılıkla ilgili olan biyoçeşitlilik koruma kanun tasarısı TBMM’ye 2002 yılından bu yana 3 kez gelmiş ve 2022 yılında 4. kez gelmesi beklenmektedir. Geleneksel bilginin veri envanterine kayıtlanarak negatif koruma yöntemi için Türkiye’de bakanlık düzeyinde çalışmalar devam etmekte ve 2023 yılında projenin tamamlanması planlanmaktadır. Sonuç olarak Türkiye’de biyokorsanlık bir problem olarak hükümet tarafından kabul edilmiş ve kamu politikası gündem başlıklarından birini oluşturduğu görülmektedir. Türkiye’de politika gündeminin oluşturulması ile birlikte biyokorsanlığa karşı politika seçenekleri ve hedefleri formüle edilmiş, yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi ile ilgili kurumların kamu politikasını hayata geçirmesi beklenmektedir.

SONUÇ

Dünyada henüz biyokorsanlık sorununun nasıl çözüleceğine dair bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bazı ulusal otoriteler biyokorsanlığa karşı hukuki yöntemler ile sui generis sistemini geliştirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin talepleri doğrultusunda uluslararası sözleşmelerde bağlayıcı bir düzenleme ile bu soruna çözüm bulunamamıştır. Türkiye’de biyoçeşitliliğin yönetimi hususunda yasa yapıcılar, sivil toplum örgütleri ve kamuoyunun katılımıyla bir uzlaşma varılamamıştır. Çevre konusunun politika yapıcılar olan resmi ve resmi olmayan aktörler arasında yaşanan iletişim eksikliğinden Türkiye’de biyokorsanlıkla mücadelede de sorunlar yaşanmaktadır. Ülkemizde biyokorsanlık sorununa yönelik kamu politikası gündemi oluşturulmuş ancak politikanın uygulama aşamasına geçiş için mevzuat düzenlemelerinin devam ettiği görülmektedir. Sonuç olarak biyokorsanlıkla ilgili kamu politikaları oluşturma sürecindeki aksamalar nedeniyle, uluslararası platformlarda Türkiye’nin biyoçeşitlilikle ilgili zenginliklerinden yeterince faydalanamadığı düşünülmektedir.

THE PROBLEM OF BIOPIRACY AND POLICIES TOWARDS BIOPIRACY IN TURKEY

1. INTRODUCTION

Biopiracy is a comprehensive process that establishes a monopoly of private property and trade of biological resources or traditional knowledge without the consent of indigenous people, illegally and through intellectual property law. With a small change in the laboratory environment, traditional knowledge based on biological resources used by the local people for centuries is transformed into private property with these techniques. Property rights and the patent system reward these people. Biopiracy is mostly a problem of developing countries. In such countries, the livelihoods of indigenous peoples depend on the function of natural or biological resources, namely the use of traditional knowledge. The use and application of traditional knowledge contributes to the development of traditional agriculture and treatment methods and sustainable techniques. Intellectual property rights, on the other hand, mediate research companies and individuals to obtain products with high commercial potential.

Turkey is a small continent in terms of biodiversity. Due to this wealth, our country is a biological material repository by the citizens of many countries for scientific research, collection and commercial purposes. Turkey's high rate of endemism and traditional knowledge of so-called "old women's medicines" are the center of attraction for biopiracy due to the continuation of the project to register such resources and the inadequacy of legal regulations regarding the positive protection method that will ensure benefit sharing. Studies on biopiracy in Turkey have been covered in policy documents for the last two decades. The aim of the study is to explain the problem of biopiracy, to evaluate the policy documents for the prevention of biopiracy in Turkey and to draw attention to the problem of biopiracy.

2. METHODS

The method of her study is based on the literature review method. This method will contribute to describing and interpreting biopiracy incidents and understanding the public administration's perspective on biopiracy. Voters, pressure groups, bureaucrats, political parties, government and parliament, who directly or indirectly contribute to the decision process related to public policy, are called those who play a role in public policy. In the preparation of the study, a literature search was made on the internet and relevant documents and reports were reached. In the study, Turkey's policies regarding biopiracy were evaluated through the National Biodiversity Strategy and Action Plan, Development Plans, Special Expertise Commission Reports, Nature and Biodiversity Conservation Draft Law, Parliamentary Meeting Minutes, Government Programs and Programs of Political Parties.

3. RESULTS

While environmental problems were discussed at national and international level in the 1970s, the environmental issue started to turn into a policy object. In the early 2000s, the issue of biopiracy has started to become a policy object at the international level due to the relationship between the biotechnological revolution and biodiversity, and the relationship between globalization and privatization. Uncertainties related to environmental problems, lack of international cooperation in the environmental field, tension between Northern and Southern countries and the increase in compliance costs have been one of the main difficulties encountered in the formation of global environmental policies. In one aspect, Turkey's approach to the biopiracy problem in terms of environmental policy has been examined through the National Biodiversity Strategy and Action Plan, Development Plans, Special Expertise Commission Reports, Nature and Biodiversity Conservation Draft Law, Parliamentary Meeting Minutes, Government Programs and Programs of Political Parties. The biodiversity protection bill, which is related to biosmuggling, has been submitted to the Turkish Grand National Assembly 3 times since 2002 and is expected to be submitted for the 4th time in 2022.

When the official policy documents are examined, biosmuggling is perceived as the smuggling of riches arising from biodiversity by foreign companies or researchers against Turkey. However, in countries that successfully combat biopiracy, biopiracy is seen as a method of combating the theft of human rights, environmental ethics and property, transferring the resources that everyone has the right to live in the country, from rural to urban, to the property of foreigners, and policies are developed accordingly.

4. DISCUSSION

The problem of biopiracy is a new issue on the agenda of developing countries. The concept of biosmuggling in Turkey was used in 2007 in the UBSEP, which is one of the main policy documents. In the 2001 UBSEP, the content of biopiracy was

mentioned by mentioning "cooperating with other countries for the protection of biological diversity, sustainable use of biological resources and the equal sharing of the benefits derived from the use of genetic resources". A parliamentary research commission was established in 2019 to protect medicinal and aromatic plants in Turkey and bring them into the economy. In this commission, experts such as agriculture, medicine, pharmacy, botany, traditional and complementary medicine, and law were interviewed for the protection of gene diversity, traditional knowledge, medicinal and aromatic plants. The issue of protecting biodiversity in Turkey could not reach a consensus on the axis of conflict between lawmakers, non-governmental organizations and the public. Therefore, the problem between the official and informal actors, who are the policy makers of the environmental issue, can be shown as a reason for the delay in the fight against biosmuggling in Turkey. Ministry-level studies continue in Turkey for the negative protection method by recording it in the data inventory of traditional knowledge, and the project is planned to be completed in 2023. As a result, biopiracy in Turkey has been accepted as a problem by the government and the agenda of the public policy process has been established. With the establishment of the policy agenda in Turkey, policy options and targets against biopiracy have been formulated, and it is expected that the relevant institutions will implement the public policy with the implementation of the relevant legal regulations.

CONCLUSION

There is no consensus in the world yet on how to solve the biopiracy problem. Some national authorities have developed the sui generis system with legal methods against biopiracy. However, a binding arrangement in international conventions in line with the demands of developing countries could not find a solution to this problem. A consensus could not be reached on the management of biodiversity in Turkey with the participation of lawmakers, non-governmental organizations and the public. There are also problems in the fight against biopiracy in Turkey due to the lack of communication between the official and informal actors, who are the policy makers of the environment. As a result, due to the disruptions in the process of creating public policies regarding biopiracy, it is thought that Turkey has not sufficiently benefited from the richness of biodiversity in international platforms.

KAYNAKÇA

58. Hükümet Programı, Erişim: 29 Eylül 2021, https://afyonluoglu.org/PublicWebFiles/ReportsTR/Hukümet_Prg/58_hukum_et_programi.pdf
59. Hükümet Programı, Erişim: 29 Eylül 2021, https://afyonluoglu.org/PublicWebFiles/ReportsTR/Hukümet_Prg/59_hukum_et_programi.pdf
60. Hükümet Programı, Erişim: 29 Eylül 2021 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/09/20070907M1-1.htm>
61. Hükümet Programı, Erişim: 29 Eylül 2021 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110717-1.htm>

-
62. Hükümet Programı, Erişim: 29 Eylül 2021
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/09/20140907-1-1.pdf>
64. Hükümet Programı, Erişim: 29 Eylül 2021
https://www.aa.com.tr/uploads/TempUserFiles/64.hukümet_programi.pdf
65. Hükümet Programı, Erişim: 29 Eylül 2021,
<https://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/icerikler/65-hukümet-programi-20180125142728.pdf>
- Adalet ve Kalkınma Partisi (2018). Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, Erişim: 5 Temmuz 2021,
<https://www.akparti.org.tr/media/271931/secim-beyannamesi-2018.pdf>
- Adalet ve Kalkınma Partisi (t.y). AK Parti Programı, Erişim: 4 Temmuz 2021,
<https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/>
- Akın, H. (2019). *Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Biyolojik Kaçakçılık Kavramına Yönelik Görüşleri*. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Alıca, G. (2012). Tabiat ve Biyolojik Çeşitlilik Koruma Kanunu Tasarısı'nın Doğa Koruma Mevzuatı Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 185-216.
- Aydemir, Y. (2019). *Artvin'deki Biyokaçakçılığın Durumu ve Önlenmesi*. Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Başaran, G. (2017). *Türkiye'de Biyokaçakçılık*. Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Birben, Ü. ve Gençay, G. (2018). Bio-smuggling In Turkey. *Crime, Law and Social Change*, 71, 345-364.
- Cumhuriyet Halk Partisi (2018). Cumhuriyet Halk Partisi Seçim Bildirgesi Millet İçin Geliyoruz, Erişim: 8 Temmuz 2021, <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3>
- Cumhuriyet Halk Partisi (t.y). CHP Parti Programı Erişim: 6 Temmuz 2021,
<https://chp.azureedge.net/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf>
- Çevik, H. ve Demirci, S. (2012). *Kamu Politikası*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çevre Bakanlığı (2001). Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı, (s. 31-39) Erişim: 24 Mart 2021,
<https://web.archive.org/web/20060117215401/http://www.bcs.gov.tr/2.5.php>
- Devlet Planlama Teşkilatı (1977). Dördüncü Kalkınma Planı(1979-1983) (s. 13) Erişim: 3 Nisan 2021,
https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Dorduncu_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1979-1983.pdf
- Devlet Planlama Teşkilatı (1995). Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu (1996-2000) (s. 128) Erişim: 4 Nisan 2021,
<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/7-FikriveSinaiHaklar.pdf>
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000). Bilim ve Teknoloji Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2001-2005) (s. 36) Erişim: 5 Nisan 2021,
https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_BilimVeTeknoloji.pdf

-
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000). Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2001-2005) (s. 168) Erişim: 10 Nisan 2021, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_FikriHaklar.pdf
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2014-2018), (s. 31) Erişim: 15 Nisan 2021, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/09_Cevre.pdf
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Fikri Mülkiyet Hakları Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2014-2018), (s. 13) Erişim: 20 Nisan 2021, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/09_FikriM%C3%BClkiyetHaklar%C4%B1.pdf
- Dünya Biyoçeşitlilik Etkinliği Ankara’da Gerçekleştirildi, Erişim: 5 Temmuz 2022, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Haber/181/Dunya-Biyolojik-Cesitlilik-GunuEtkinligi-Ankarada-Gerceklestirildi>
- Dünyada Biyoçeşitlilik Azalırken Türkiye’de Artıyor, Erişim: 4 Haziran 2021, <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/5007/Dunyada-Biyocesitlilik-Azalirken-Turkiyede-Artiyor>
- Eralp, K. (2003). *Genetik Kaynaklar ve Patent*. Türk Patent Enstitüsü Patent Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi.
- Garcia, J. (2007). Fighting Biopiracy: The Legislative Proteciton of Traditional Knowledge. *Berkeley La Raza Law Journal*, 18, 7-28.
- Halkların Demokratik Partisi (2018). Seçim Beyannamesi, Erişim: 8 Temmuz 2021, https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/002/124/original/HDP_Se%C3%A7im_Bildirgesi.pdf?1526306774
- Halkların Demokratik Partisi (t.y.). Parti Programı, Erişim: 8 Temmuz 2021, <https://www.hdp.org.tr/tr/parti-programi/8/>
- İyi Parti (t.y.). İyi Parti Programı, Erişim: 8 Temmuz 2021, <https://iyiparti.org.tr/storage/img/doc/iyi-parti-guncel-parti-program.pdf>
- İzmir Milletvekili Hasan Kalyoncu’nun 7/16149 Esas Numaralı Biyokaçakçılıkla Mücadeleye İlişkin Yazılı Soru Önergesine İlişkin (2019). Erişim: 06 Aralık 2019, <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-16149s.pdf>
- Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Erişim: 2 Nisan 2021, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf>
- Kalkınma Bakanlığı (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), (s. 72) Erişim: 25 Nisan 2021, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>.
- Kalkınma Bakanlığı (2018). Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2019-2023), Erişim: 22 Eylül 2022, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/FikriHaklarOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>
- Kaptı, A. (2013). *Kamu Politikası Süreci*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kurt, O., Çelik, N., Göre, M. ve Kurt, H. (2019). Türkiye’de Biyoçeşitliliği Tehdit Eden Biyo-kaçakçılık. *Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(2), 46-51.
- Lemeire, S. (2013). *Biopiracy*. Faculteit Rechtgeleerdheid Universiteit Gent Unpublished Master Thesis.

-
- Mgbeoji, I. (2006). *Global Biopracy: Patents, Plants, and Indigenous Knowledge*, UBC Press, British Columbia.
- Milliyetçi Hareket Partisi (2009). Parti Programı Geleceğe Doğru, Erişim: 7 Temmuz 2021, https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf
- Milliyetçi Hareket Partisi (2018). 24 Haziran 2018 Seçim Beyannamesi, Erişim: 7 Temmuz 2021, https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/24haziran2018_secim_beyannamesi_tam_web.pdf
- Ragnar, J. (2004). *Biopiracy, The CBD and TRIPS- Prevention of Biopiracy*. Faculty of Law University of Lund Master Thesis.
- Reid, J. (2009). Biopiracy: The Struggle For Traditional Knowledge Rights. *American Indian Law Review*, 34(1), 77-98.
- Robinson, D. (2010). *Confronting Biopiracy*, Washington: Earthscan.
- Shiva, V. (2016). *Biopiracy: The Plunder of Nature and Knowledge*, Noth Atlantic Books.
- Sümer, G. (2016). Çevresel ve Milli Güvenlik Boyutları Açısından Biyolojik Çeşitlilik ve Tehlikeler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İBBF Dergisi*, 11(1), 207-224.
- Şatroğlu, İ. (2002). *Yerli Halklar ve Çevresel Adalet*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- T.C Cumhurbaşkanlığı (2019). Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı 2019, Erişim: 22 Şubat 2021, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/2019_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf
- T.C Cumhurbaşkanlığı (2020). Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı 2020, Erişim: 22 Şubat 2021, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/2020_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf
- Tabiat ve Biyolojik Çeşitlilik Yasa Taslağı Görüşü, Erişim: 5 Mayıs 2021, <http://www.tmmob.org.tr/icerik/tabiat-ve-biyolojik-cesitliliği-koruma-kanunu-tasarısına-iliskin-tmmob-gorusu>
- Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli'nin 7/16149 Esas Numaralı Soru Önergesine Yanıtına İlişkin, Erişim: 6 Aralık 2019, <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-16149sgc.pdf>
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2008). Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı, Erişim: 25 Mart 2021, http://www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/ULUSAL_B%4%B0YOLOJ%4%B0K_%C3%87E% C5%9E% C4%B0TL% C4%B0L% C4%B0K_STRATEJISI_VE_EYLEM_PLANI.pdf
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2019). Ulusal Biyoçeşitlilik Eylem Planı, Erişim: 25 Mart 2021, <http://www.nuhungemisi.gov.tr/Content/Documents/ubep-turkce.pdf>
- TBMM (2012). Çevre Komisyonu Tutanak Dergisi, 24 Yasama Dönemi, Yasama Yılı 2, s. 2-3.
- TBMM (2017). Genel Kurul Tutanağı 26. Dönem 2. Yasama Yılı 99. Birleşim (s. 56), Erişim: 3 Ekim 2021,

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?BaslangicSayfa=1&BitisSayfa=56&BirlesimSiraNo=22912&Tur=H>

- TBMM (2018). Çevre Komisyonu Tarım ve Orman Bakanlığı Çalışma Ziyareti Toplantısı Tutanakları (s.7) Erişim: 04 Ekim 2021, https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2229
- TBMM (2019). Genel Kurul Tutanağı 27. Dönem 2. Yasama Yılı 43. Birleşim (s.4-5) Erişim: 03 Ekim 2021, <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?BirlesimSiraNo=23222&BaslangicSayfa=4&BitisSayfa=4&Tur=H>
- Tıbbi Ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde Ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar İle Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (2019). (s. 44-45) Erişim: 3 Ekim 2021, <https://www.tbmm.gov.tr/Denetim/MeclisArastirmaKomisyonu/1406>
- Ticaretile Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması, Erişim: 18 Şubat 2021, <https://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglantili-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2019). Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023), Erişim: 5 Temmuz 2022, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>
- Yavaş, H. (2011). Türkiye’de Siyasal Partilerin Küresel Çevre Sorunlarına Yaklaşımları. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 200-214.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikirini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Erdal GÜLER Ahmet MUTLU
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Erdal GÜLER Ahmet MUTLU
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Erdal GÜLER
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Erdal GÜLER Ahmet MUTLU
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Erdal GÜLER